

Jerzy Bartkowski
Uniwersytet Warszawski

ZACHOWANIA WYBORCZE POMORZAN

Region pomorski wyróżnia się w kraju wyższym uczestnictwem wyborczym, poparciem dla ruchów postsolidarnościowych, liberalnych i proeuropejskich. Specyfikę zachowań politycznych można wyjaśniać działaniem: podłoża społeczno-kulturowego, odrębności subregionu kaszubskiego i współczesnych procesów związanych z odrodzeniem samorządu regionalnego i wpływem członkostwa Polski w Unii Europejskiej na rozwój regionalny. Specyfikę regionu uformowała historia. Są to czynniki „długiego trwania” (subregion kaszubski), jak i następstwa II wojny światowej, industrializacji w okresie PRL i ruchów robotniczego protestu, szczególnie zaś Solidarności. Dodatkowym jest pozycja regionu w układzie komunikacyjnym Polski i jego nadmorskie położenie. W połączeniu z warunkami społecznymi stało się to źródłem silnego poparcia dla liberalizmu społecznego i politycznego. Integracja regionu nie jest zakończona, niemniej uwidocznia się już pewna wspólnota zachowań w wyborach prezydenckich i europejskich.

Główne pojęcia: socjologia polityki, Pomorze, Kaszuby, region, zachowania wyborcze.

Wstęp

Specyfika regionu pomorskiego jest wielowarstwowa. Społeczne cechy zbiorowości regionalnej Pomorza są zarówno konsekwencją działania czynników długiej tradycji historycznej, nieodległych następstw II wojny światowej najnowszej historii Polski, jak i współczesnych czynników, które są następstwem nowej regionalizacji kraju i skutków wejścia Polski do Unii Europejskiej dla regionów. Należy także wskazać na specyficzne determinanty społeczno-geograficzne – lokalizację nadmorską i oddziaływanie bliskości głównych arterii komunikacyjnych Polski. W regionalnych zachowaniach politycznych pojawia się zarówno ciągłość, wyrażająca się w oddziaływaniu bliższej i dalszej historii, jak i nowe procesy związane z formowaniem się regionu. Granice województwa pomorskiego powstały nie tylko przez nawiązanie do dawnego województwa gdańskiego, ale także w wyniku przyłączenia

byłego województwa śląskiego o znacząco odmiennej strukturze społecznej i o własnych tradycjach historycznych. Wszystkie te czynniki są podstawą zarówno odrębności, jak i wewnętrznego zróżnicowania regionu.

W geografii politycznej określenie danego obszaru jako regionu oznacza, że spełnia on pewne warunki. Z tego względu teoretycy regionalizmu wyróżniają regiony naturalne, techniczno-racjonalne i tzw. resztowe. Region naturalny jest właściwym regionem o granicach określonych geograficznie lub historycznie. Region w socjologicznym sensie jest związany z istnieniem zbiorowości regionalnej. Wskazuje na nią efekt regionalny – wyraźna i stała różnica zachowań, wynikająca z tożsamości regionalnej. Ale kluczowa dla zaistnienia regionu jest świadomość zbiorowa. Bez niej sama odrębność ekonomiczno-geograficzna lub tradycja historii nie może wykreować regionu. Ten ostatni aspekt ukazuje Bohdan Jałowicki przez użycie terminu region „resztowy” dla regionów naturalnych, nawet o długich tradycjach odrębności, ale w których nie występuje tożsamość regionalna (Jałowicki red. 1996). Natomiast regiony techniczno-racjonalne są sztucznie tworzone przez instytucje dla ich własnych potrzeb. Do nich należą podziały administracyjne (Dziewoński 1967). Mogą one w sprzyjających warunkach przekształcić się w regiony naturalne, ale nie jest to ani proces automatyczny, ani konieczny.

Nie każda różnica przestrzenna jest regionalizmem politycznym. Stein Rokkan opisuje to wprowadzając rozróżnienie na peryferie von Thuenena (za pionierem teorii regionalizacji ekonomicznej) i na właściwe regiony polityczne. Regiony von Thuenena odpowiadają zróżnicowaniu spowodowanemu przez zróżnicowanie przestrzennie zjawisk społecznych i ekonomicznych. Ten typ różnicy może zostać zredukowany do działania takich zmiennych jak ekonomika regionalna, poziom zamożności, wykształcenia lub urbanizacji (Rokkan i in. 1978).

Metoda geografii politycznej wykorzystuje dane wyborcze, zagregowane zgodnie z jednostkami głosowania i zestawione z sumarycznymi społecznymi i politycznymi charakterystykami tych jednostek (Walter i Winkler 2005). Jednak wyróżnia się nie tylko samymi specyficznymi danymi i odpowiadającymi im technikami. Przyjmuje ona założenie o roli kontekstu zbiorowego dla zachowań jednostki (Zarycki 2002). Zbiorowość miejsca zamieszkania i zbiorowość regionalna istotnie kształtują zachowania jednostki. W efekcie pojawia się jedność zachowań politycznych w regionie i ich odrębność w stosunku do zachowań w innych regionach (Therborn 2008).

Specyfikę zachowań wyborczych mieszkańców regionu pomorskiego można analizować wykorzystując trzy teorie regionalizmu politycznego. Są to: teoria podłoża historycznego, teoria podziałów socjopolitycznych i teoria nowoczesnego regionalizmu. W przypadku regionu pomorskiego mają one charakter komplementarny. Każda z nich wyjaśnia inny aspekt wielowarstwowo-

wości odrębności regionalnej i wewnętrznego zróżnicowania tego regionu. Pierwszy typ determinant można określić za Ludwikiem Krzywickim jako podłoże historyczne. Kazimierz Dobrowolski definiuje je jako „zespół wszystkich elementów materialnych i niematerialnych, ukształtowanych w odległej lub bliskiej przeszłości, które tkwią w aktualnej kulturze i w mniejszym lub większym stopniu oddziałują na bieżące życie” (Dobrowolski 1967: 264). Wpływ tych czynników nie musi mieć charakteru świadomego. Zachodzi on za pośrednictwem tej roli, jaką dla aktualnych, codziennych zachowań odgrywają zastane warunki kulturowe i materialne.

Podłoże historyczne stanowią czynniki geograficzne, demograficzne i społeczno-kulturowe. Układ geograficzny podłoża formują dwa elementy. Po pierwsze, są to różnorodne elementy kulturowe pozostawione w krajobrazie przez przeszłość (por. Sobczyński 1993). Po drugie, są to czynniki geograficzne. Są one dla społeczności regionalnej źródłem szeregu specyficznych bodźców jak szersze lub ograniczone kontakty ze światem i wyzwania, jak trudne warunki bytowe. W przypadku regionu pomorskiego są one ukształtowane przez położenie nadmorskie i usytuowanie na szlaku głównych historycznych i współczesnych linii komunikacyjnych (Piskozub 1987). Aspekt demograficzny podłoża regionalnego wiąże się z genezą ludności regionu, odmienną na terenach przyłączonych do Polski w 1945 roku. Natomiast mniejszą rolę w tym przypadku odgrywa świadomość regionalna ze względu na wciąż trwającą integrację regionu. Wśród czynników społeczno-kulturowych należy wskazać tradycje związane z najnowszą historią Polski, w których region odegrał znaczącą rolę. Stały się one podstawą ukształtowania określonych preferencji politycznych i nawyków partycypacji wyborczej. Te tradycje stały się dziś częścią tożsamości regionalnej.

Teoria podłoża historycznego stara się wyjaśniać współczesne trwanie zjawisk, o genezie w przeszłości, nie tylko samą bezwładnością życia społecznego. Zwraca się uwagę na procesy, które ją podtrzymują. Świadomość społeczna, będąca wynikiem łącznego oddziaływania szeregu czynników, jest zdolna się reprodukować, tj. w danych konkretnych warunkach znajdować w sobie przesłanki dalszego trwania i rozwoju (Brustein 1988). W sytuacji odrodzonego regionalizmu i szerokiej autonomii lokalnej czynniki te znajdują dla siebie nowe podstawy i nową rolę. Odrodzenie samorządu w 1990 roku i regionów w 1999 roku są znaczącymi czynnikami rewitalizacji regionalizmu, ale jest nim także integracja europejska ze względu na znaczącą rolę regionów w jej polityce i w dystrybucji jej środków.

Druga warstwa odrębności regionalnej ma swą genezę w interakcjach zbiorowości regionalnej z systemem politycznym kraju. Mechanizm ten opisali Stein Rokkan i Seymour Lipset w teorii podziałów socjopolitycznych, określając go terminem podziału centrum–peryferie (Lipset i Rokkan 1995; Herbut

1999). Sprzeczność ta uaktywnia się wtedy, gdy występują silne i znaczące odmienności kulturowe lub mniejszości religijne. Natomiast nie jest to pojęcie wartościujące. „Peryferia” mogą być bogatsze materialnie i kulturowo od „centrum”.

Źródłem napięć w wymiarze centrum–peryferie jest tendencja do centralizacji kulturowej w obrębie narodu-państwa. Peryferie Rokkana powstają w wyniku reakcji obronnych mniejszości religijnych, językowych i narodowych przed uniformizacją kulturową. Ich wynikiem są tendencje do autonomii i kultywowania własnej specyfiki językowej, religijnej i kulturowej (Rokkan i in. 1978). Ten aspekt wiąże się z trwaniem odrębności subregionu kaszubskiego, który podlegał oddziaływaniu tego rodzaju czynników zarówno podczas „Kulturkampf”, jak i po znalezieniu się w granicach odrodzonej Polski (Latoszek 1990). Współczesne tendencje polityczne, kładące nacisk na wartość pluralizmu, dostarczyły mu nowych bodźców, jak i nowych możliwości ekspresji i kultywowania, jak prawo do języka regionalnego i nazw lokalnych w tym języku, stanowiących wyraźny symboliczny znak, potwierdzający odrębność regionalną.

Regionalizm polityczny ma nie tylko historię. W regionalizmie współczesnym ujawnia się wpływ procesów integracji europejskiej na regiony. Są to tendencje wynikające z tworzenia się ponadnarodowych aren interakcji ekonomicznych i społecznych. Wiąże się to ze zmianą statusu regionu w Europie – ze wzrostem jego znaczenia dla rozwoju lokalnego. W warunkach przestrzeni europejskiej regiony stają się ważnym instrumentem jego stymulacji (Buckley i Maurer 2004). Pomorze Gdańskie, zbliżone ludnościowo do małych państw europejskich jak Słowenia, Łotwa czy Estonia, dysponuje ważkim potencjałem dla ukonstytuowania się jako znaczący region w tej przestrzeni.

Współczesne tendencje nie przekreślają regionalizmu, ale generują dla niego nowe bodźce i wyzwania. Przede wszystkim tworzą zapotrzebowanie na regionalizm, ale o określonych funkcjach i postaci. Odpowiednie „imago regionis” umożliwia wyróżnienie się wśród innych regionów. Jest ono nośnikiem istotnych znaczeń dla przyciągnięcia turystów czy inwestorów, jak i współpracy ze znaczącymi partnerami. W jego konstrukcji istotnym zasobem są tradycje regionalne (Gąsior-Niemiec 2004). W tych warunkach uczestnictwo w polityce europejskiej jest nie tylko ekspresją indywidualnych poglądów politycznych, ale narzędziem osiągania celów zbiorowych i może być analizowane jako wskaźnik formowania się zbiorowości regionalnej. Silną dla niego podstawą są nie tylko potrzeby symboliczne, ale i interesy zbiorowe.

Specyfika zachowań politycznych na Pomorzu Gdańskim w okresie 1990–2009

Zachowania wyborcze, uczestnictwo wyborcze i preferencje partyjne, zostaną zanalizowane w okresie od 1990 roku na podstawie danych dla gmin z Państwowej Komisji Wyborczej. Zaprezentowana analiza wymaga wskazania jej założeń, a celem jest weryfikacja hipotezy o występującej w województwie odrębności o charakterze regionalnym. Efekt regionalny cechuje stałość w czasie i nieredukowalność do innych zmiennych. Pojawia się on w większości wyborów. Ma taki sam charakter i wiąże się z tożsamością regionu.

Efekt regionalny nie znika po wprowadzeniu odpowiednich zmiennych kontrolnych, jak wielkość gminy. Dane sumaryczne dla całego regionu są zdominowane przez największe jednostki, Trójmiasto i Słupsk. Nie mogą więc stanowić podstawy wnioskowania, że efekt ten także występuje wśród mieszkańców mniejszych miast i gmin. Uogólnienie na ich podstawie na cały region jest zawodne. Także w warunkach polskich, przy dużej zmienności sceny partyjnej, najlepiej ukazują go bezpośrednie dane wyborcze.

W analizach tej części artykułu podstawową jednostką jest gmina, a prezentowane średnie są estymacjami dla gmin określonego typu i o określonej lokalizacji w regionie. Jest to związane z hipotezą, że zachowania jednostki są silnie związane ze wspólnotą lokalną i z regionem jej miejsca zamieszkania.

Ukazanie specyfiki zachowań regionu pomorskiego wymaga wprowadzenia odpowiednich zmiennych kontrolnych i uwzględnienia podziałów wewnętrznych regionu (obszar kaszubski i granice sprzed 1945 roku). Kontrola wpływu urbanizacji ma przeciwdziałać kontaminacji poszukiwanych zależności. Czynniki, które stanowią i stanowiły o specyfice zachowań politycznych regionu: poparcie dla Solidarności i dla ruchów liberalnych, jak i frekwencja wyborcza, są bardzo silnie skorelowane z wielkością gminy. Hipotezę o występowaniu efektu regionalnego należy więc weryfikować zestawiając dane dla poszczególnych grup gmin województwa pomorskiego z analogicznymi gminami z pozostałego obszaru naszego kraju.

Region pomorski w obecnych granicach powstał w wyniku reformy z 1999 roku. Przedstawienie danych o zachowaniach politycznych dla lat 1990–2009 pozwala na zweryfikowanie wcześniej wysuniętych hipotez. Pierwsze z nich mówiły o zjawiskach, dla których potwierdzenia ważna jest ciągłość zachowań w całym tym okresie, jak specyficzne regionalne preferencje wyborcze i nawyki uczestnictwa wyborczego. Powinna wystąpić tego rodzaju specyfika regionalna i wewnętrzne zróżnicowanie, związane ze specyficzną tradycją całego regionu i jego części. Kolejna hipoteza sugerowała wpływ powstania województwa pomorskiego na określone zachowania polityczne jego mieszkańców. W tym przypadku upodabnianie się zachowań w obrębie regionu po

utworzeniu regionu pomorskiego jest swego rodzaju wskaźnikiem kształtowania się regionalnej wspólnoty politycznej.

Tabela 1. Frekwencja w wyborach samorządowych w regionie pomorskim (w %)

Udział w wyborach samorządowych	1990	1994	1998	2002	2006
Trójmiasto	48,1	36,0	47,5	40,8	49,1
Trójmiasto-aglomeracja	48,4	40,8	52,0	50,8	51,2
Inne-miasta	51,7	41,2	50,0	49,9	47,2
Inne-miasto-gminy	47,2	40,4	46,2	49,8	45,2
Inne-gminy	49,7	46,1	52,8	56,5	50,2
Kaszuby	57,1	48,9	60,1	61,6	57,9
ZO-miasta	41,0	33,1	50,9	46,9	47,1
ZO-miasto-gminy	40,6	38,8	49,7	49,6	46,5
ZO-gminy	42,5	39,6	51,3	54,4	48,8
Woj. pomorskie	47,1	52,6	54,0	50,3	47,1
Polska-wielkie miasta	43,3	29,1	44,1	31,9	40,4
Polska-miasta	41,6	34,4	46,5	44,8	45,4
Polska-miasto-gminy	44,1	39,7	49,5	51,0	48,9
Polska-gminy	42,8	39,9	50,4	54,9	52,0
Polska	43,1	49,8	52,8	50,4	43,1

* Oznaczenia: ZO – gminy województwa położone na obszarze Ziemi Zachodnich i Północnych za wyjątkiem obszaru aglomeracji Trójmiasta i części terenu Kaszub¹.

** Wartości zamieszczone w tabeli są wartościami średnimi dla gmin określonej kategorii, stąd mogą one odbiegać od wartości sumarycznych dla kraju.

Partycypacja wyborcza jest najbardziej rozpowszechnioną formą uczestnictwa w polityce. Wyraża się w nim nie tylko czysto instrumentalna część aktu wyborczego, gotowość poparcia dla określonego kandydata lub ruchu. Jest ona także ekspresją postaw politycznych. Są one związane ze stosunkiem do instytucji systemu demokracji w wymiarze lokalnym, krajowym i europejskim.

¹ Aglomeracja Trójmiasta jest wyróżniona za pomorskim urzędem marszałkowskim (<http://www.woj-pomorskie.pl> dostęp 5.01.2010). Obszar Kaszub został zidentyfikowany na podstawie pracy Marka Latoszka (Latoszek1990). Teren tzw. Ziemi Odzyskanych zawiera obszary należące wcześniej do byłego województwa słupskiego, byłego Wolnego Miasta Gdańska i rejonu byłych Prus Wschodnich. Określenie „inne” oznacza pozostałe miasta i gminy województwa pomorskiego. Są to głównie miasta i gminy dawnego województwa gdańskiego poza obszarem Kaszub i Trójmiasta. Wielkie miasta Polski to 5 największych miast kraju o ludności powyżej 500 tys.: Warszawa, Kraków, Łódź, Poznań i Wrocław. Województwo pomorskie dla okresu sprzed reformy samorządowej w 1999 roku oznacza gminy leżące na tym obszarze.

skim (Cześniak 2007). Obserwacja frekwencji wyborczej w okresie już prawie 20. lat pozwoli ukazać, które ze zjawisk są relatywnie trwałe i jak lokują się na tle podobnych tendencji w kraju. Będzie następnie weryfikowana hipoteza, że w regionie pomorskim jest ona wyższa niż w miastach i gminach o analogicznej wielkości na pozostałym obszarze Polski. Natomiast dyskusja możliwych wyjaśnień tego zjawiska zostanie przeprowadzona w podsumowaniu tej części artykułu.

Wybory samorządowe są głównie sprawą absorbującą Polskę lokalną. Budzą mniejsze reakcje w miastach, a zainteresowanie nimi maleje wraz z ich wielkością. Analiza udziału w wyborach lokalnych wymaga uwzględniania czynnika urbanizacji. Poza wyborami 1990 roku różnice frekwencji w wyborach samorządowych ukazują podobną tendencję w skali kraju i regionu. Im większa jednostka gminna, tym frekwencja w wyborach lokalnych niższa. Region pomorski ukazuje podobną tendencję (tabela 1).

Tabela 2. Frekwencja w wyborach prezydenckich w regionie pomorskim (w %)

Udział w wyborach prezydenckich	1990 I tura	1990 II tura	1995 I tura	1995 II tura	2000	2005 I tura	2005 II tura
Trójmiasto	64,7	60,0	70,6	71,7	66,5	62,3	64,5
Trójmiasto-aglomeracja	59,0	56,8	64,3	68,0	59,6	54,4	56,5
Inne-miasta	65,3	57,7	70,7	72,7	63,5	52,4	54,2
Inne-miasto-gminy	61,3	54,6	65,0	69,2	59,7	46,2	46,4
Inne-gminy	63,2	57,9	65,1	68,7	59,9	48,0	49,1
Kaszuby	66,4	63,8	70,8	72,0	64,4	56,3	57,4
ZO-miasta	62,8	51,8	68,0	70,5	63,5	49,0	49,9
ZO-miasto-gminy	59,5	49,6	61,6	66,7	57,9	42,5	42,0
ZO-gminy	55,8	48,0	58,0	63,6	54,9	40,4	40,2
Woj. pomorskie	60,4	54,3	29,8	63,9	67,7	59,4	47,8
Polska-wielkie miasta	62,0	54,5	70,6	72,1	67,7	57,5	59,9
Polska-miasta	62,2	53,5	66,7	69,9	62,6	49,6	51,1
Polska-miasto-gminy	60,3	53,3	62,5	67,2	58,3	44,8	45,0
Polska-gminy	57,6	53,2	59,5	64,8	56,0	44,8	45,1
Polska	58,9	53,3	32,9	61,3	66,1	57,5	45,5

* objaśnienia skrótów por. tabela 1.

Frekwencja w wyborach samorządowych w regionie pomorskim jest wyższa niż w kraju. Porównując ją z analogicznymi wskaźnikami dla jednostek o podobnym charakterze w innych obszarach Polski obserwuje się wyższą frekwencję w latach 1990–2006. Trójmiasto wyróżnia się relatywnie wysoką

frekwencją – nietypową na tle małego zainteresowania wyborami lokalnymi w wielkich miastach, a szczególnie w metropoliach. Natomiast niższa cechuje gminy zlokalizowane na terenach przyłączonych do Polski w 1945 roku. Zaznacza się wysoka frekwencja w wyborach lokalnych na terenach kaszubskich w porównaniu z innymi gminami wiejskimi regionu i kraju (tabela 1). Podsumowując, pojawiają się zarówno zjawisko typowe dla innych obszarów Polski, jak związek frekwencji w wyborach lokalnych z wielkością gminy i z zasięgiem mieszkańców, jak i efekt regionalny.

Frekwencja w wyborach prezydenckich jest w regionie pomorskim wyższa od krajowej. Gminy regionu w porównaniu do analogicznych jednostek w Polsce mają z reguły wyższy udział w wyborach prezydenckich, choć ta różnica nie jest tak wyraźna jak dla wyborów lokalnych. W zróżnicowaniu frekwencji pojawiają się podobne tendencje jak w kraju – rośnie ona wraz z wielkością jednostki, a najwyższą cechuje się Trójmiasto. Zwraca uwagę stała i wyższa frekwencja wyborcza na obszarze Kaszub. Jest ona wyższa od innych gmin o podobnym charakterze na obszarze województwa, jak i w Polsce. Jest dość nietypowa jak na obszary wiejskie, mniej uczestniczące w wyborach ogólnokrajowych. Kontrastuje z tym niższe uczestnictwo wyborcze w gminach wiejskich tzw. Ziemi Odzyskanych (tabela 2).

Tabela 3. Frekwencja w wyborach sejmowych w regionie pomorskim (w %)

Udział w wyborach sejmowych	1991	1993	1997	2001	2005	2007
Trójmiasto	55,0	58,3	59,9	53,9	52,7	68,7
Trójmiasto-aglomeracja	43,8	49,2	49,4	44,7	42,9	57,3
Inne-miasta	47,0	59,0	53,3	47,0	41,0	52,4
Inne-miasto-gminy	43,5	51,6	44,4	42,5	34,8	44,1
Inne-gminy	45,2	52,6	45,1	44,4	36,9	46,3
Kaszuby	52,4	55,5	54,2	50,0	44,9	54,9
ZO-miasta	44,2	53,9	48,9	45,9	39,0	56,1
ZO-miasto-gminy	37,9	50,2	39,6	40,7	32,9	45,2
ZO-gminy	34,9	46,6	35,6	38,4	30,7	42,1
Woj. pomorskie	42,4	51,0	44,5	43,5	37,2	49,0
Polska-wielkie miasta	52,4	59,4	58,6	54,9	48,4	66,2
Polska-miasta	44,0	53,6	49,8	47,0	40,6	54,9
Polska-miasto-gminy	40,1	50,4	43,4	43,4	35,7	46,6
Polska-gminy	37,4	47,7	41,1	43,0	36,4	44,6
Polska	39,1	49,2	42,9	43,6	36,8	46,5

* objaśnienia skrótów por. tabela 1.

Wybory sejmowe ukazują podobne tendencje jak poprzednio analizowane wybory prezydenckie. Przyciągają one większe zainteresowanie w miastach, a najwyższą frekwencję obserwujemy w największych miastach. Podobne tendencje jak w wyborach sejmowych odnajdujemy w wewnętrznym zróżnicowaniu regionu pomorskiego. Jeśli się uwzględni wewnętrzne jego zróżnicowanie, ponownie zaznacza się jego specyfika. Region cechuje się na ogół wyższą frekwencją wyborczą od średniej krajowej dla gmin o zbliżonym poziomie urbanizacji.

Podobnie jak poprzednio uwidoczniła się specyfika Kaszub z charakterystycznym wyższym od przeciętnej uczestnictwem wyborczym (tabela 3). W tym przypadku można przedłużyć perspektywę obserwacji i porównać ją z frekwencją w subregionie w okresie międzywojennym. Wyższe uczestnictwo wyborcze na terenach kaszubskich jest zjawiskiem, które wystąpiło dopiero współcześnie. Jest ono kombinacją dwu czynników: większej zasiedloności mieszkańców i specyficznych cech regionalizmu kaszubskiego, łączącego dążenie do ekspresji własnej odrębności z silną łącznością z polską wspólnotą narodową (Latoszek 1990).

Tabela 4. Poparcie dla ruchów postsolidarnościowych w okresie 1991–1997 w wyborach parlamentarnych w regionie pomorskim (w %)

Poparcie dla Solidarności w wyborach sejmowych	Solidarność (1991)	Solidarność (1993)	Akcja Wyborcza Solidarność (1997)
Trójmiasto	15,6	7,5	47,3
Trójmiasto-aglomeracja	11,6	6,7	55,6
Inne-miasta	7,7	7,9	47,1
Inne-miasto-gminy	8,4	5,3	42,5
Inne-gminy	6,4	4,6	41,7
Kaszuby	6,9	5,4	56,9
ZO-miasta	7,0	4,5	27,5
ZO-miasto-gminy	5,3	3,4	20,4
ZO-gminy	4,8	3,0	25,0
Woj. pomorskie	6,9	4,6	38,1
Polska-wielkie miasta	1,1	2,2	33,5
Polska-miasta	5,2	5,8	32,7
Polska-miasto-gminy	4,2	4,0	30,1
Polska-gminy	2,8	2,9	31,4
Polska	3,5	3,5	31,6

* objaśnienia skrótów por. tabela 1.

Silne poparcie dla ruchu Solidarność wystąpiło w regionie pomorskim od samego początku. W okresie 1990–1997 Solidarność, ruchy polityczne oparte na niej, i jej historycznym liderze, mogły liczyć na poparcie zarówno w Trójmieście i otaczającej go aglomeracji, jak i na obszarach kaszubskich. Także pozostałe obszary regionu cechowały się relatywnie wyższym dla nich poparciem (tabela 4). Ta tendencja zanika dopiero w wyborach prezydenckich 2000 roku i sejmowych 2001 roku, kiedy ruch przestaje się liczyć jako ogólnopolska siła polityczna. Wyższe poparcie dla ruchów postsolidarnościowych nie wystąpiło na terenach tzw. Ziemi Odzyskanych, zamieszkałych głównie przez ludność napływową.

Tabela 5. Poparcie dla inicjatyw Solidarności w referendach w regionie pomorskim (w %)

Poparcie dla Solidarności w referendach	Frekwencja referendum prywatyzacyjne (1996)	Frekwencja referendum konstytucyjne (1997)	Głosy za konstytucją (1997)
Trójmiasto	42,4	52,8	45,5
Trójmiasto-aglomeracja	34,1	42,2	35,6
Inne-miasta	36,1	47,2	46,2
Inne-miasto-gminy	29,9	39,0	47,3
Inne-gminy	27,3	39,3	47,0
Kaszuby	36,5	46,8	32,0
ZO-miasta	31,3	43,8	62,1
ZO-miasto-gminy	22,8	34,3	67,5
ZO-gminy	22,0	31,3	61,6
Woj. pomorskie	28,6	38,8	50,5
Polska-wielkie miasta	35,9	52,2	51,8
Polska-miasta	32,7	44,5	57,2
Polska-miasto-gminy	29,3	38,7	55,7
Polska-gminy	28,8	36,6	50,6
Polska	29,4	38,2	52,5

* objaśnienia skrótów por. tabela 1.

Tendencja do popierania Solidarności w regionie pomorskim zaznacza się także w referendach. Wyższa frekwencja pojawia się w referendum prywatyzacyjnym w 1996 roku, przeprowadzonym na wniosek związku, jak i w referendum konstytucyjnym. W tym ostatnim obszary aglomeracji Trójmiasta i region kaszubski głosowały przeciw przyjęciu konstytucji, zgodnie ze stanowiskiem związku. Ponownie potwierdza się różnica między regionem gdańskim i słupskim, jak i specyfika Kaszub (tabela 5).

Tabela 6. Poparcie w wyborach prezydenckich dla kandydatów postsolidarnościowych w regionie pomorskim (w %)

Poparcie dla kandydatów postsolidarnościowych	1990 Wałęsa (I tura)	1990 Wałęsa (II tura)	1995 Wałęsa (I tura)	1995 Wałęsa (II tura)	2000 Krzaklewski
Trójmiasto	54,1	91,0	42,8	66,0	20,9
Trójmiasto-aglomeracja	55,1	86,3	53,2	67,0	21,7
Inne-miasta	39,3	78,2	39,5	54,9	19,9
Inne-miasto-gminy	37,1	72,5	35,5	47,3	14,6
Inne-gminy	40,4	73,8	37,8	49,4	12,5
Kaszuby	50,1	85,0	54,6	67,4	22,6
ZO-miasta	33,3	70,4	27,3	39,8	12,4
ZO-miasto-gminy	26,2	54,5	21,2	30,4	8,5
ZO-gminy	28,2	56,7	24,0	32,1	9,5
Woj. pomorskie	38,3	70,12	36,0	47,2	14,3
Polska-wielkie miasta	48,0	85,8	36,6	60,1	18,4
Polska-miasta	38,1	72,4	31,1	45,5	15,4
Polska-miasto-gminy	35,9	66,2	29,3	40,9	13,8
Polska-gminy	39,7	66,1	30,4	42,4	14,3
Polska	38,6	67,1	30,5	42,8	14,3

* objaśnienia skrótów por. tabela 1.

W przypadku wyborów prezydenckich napotykamy podobne prawidłowości jak wcześniej. Silne poparcie Wałęsy w regionie było sumą kilku czynników. Było to poparcie dla Wałęsy jako przywódcy Solidarności i uosobienia wielkiej zmiany, ale także i przedstawiciela regionu. W wyborach 1990 roku i 1995 roku to poparcie silnie zaznacza się w obszarze Trójmiasta i w rejonie kaszubskim. W II turze wyborów prezydenckich w 1990 roku dało to 91% głosów poparcia w Trójmieście. W poparciu dla Solidarności zaznacza się odrębność miast i gmin aglomeracji, i samego Trójmiasta. W innych wyborach różnice wzorów głosowania z centrum aglomeracji są raczej pochodną różnic stopnia urbanizacji. Natomiast w tym przypadku zachodzi odstępstwo od tej prawidłowości i w większości wypadków mamy silniejsze poparcie dla ruchu w aglomeracji niż w Trójmieście, szczególnie jeśli dotyczy to osoby jego przywódcy. Ta różnica wiąże się z pewną odmiennością składu społecznego gmin obszaru aglomeracji w odróżnieniu od jej centrum. Znaczną część ich mieszkańców stanowią robotnicy, dojeżdżający do pracy. Wśród nich poparcie dla Wałęsy jest silniejsze niż wśród ludności o zawodach inteligenckich i urzędniczych, bardziej skoncentrowanych w centrum obszaru. Fenomen silniejszego

poparcia dla Wałęsy w regionie pomorskim nie dotyczył terenów tzw. Ziemi Odzyskanych (tabela 6).

Tabela 7. Poparcie dla KLD i PO w regionie pomorskim (w %)

Poparcie dla KLD i PO	KLD (1991)	KLD (1993)	PO (2001)	PO (2005)	PO (2007)	2005 Tusk (I tura)	2005 Tusk (II tura)
Trójmiasto	21,6	13,7	32,0	44,5	59,9	55,6	63,5
Trójmiasto-aglomeracja	12,0	7,7	30,4	37,0	51,7	49,4	54,5
Inne-miasta	5,9	4,8	21,9	29,1	41,9	40,7	45,6
Inne-miasto-gminy	5,9	4,1	15,9	25,6	41,5	38,1	46,2
Inne-gminy	4,9	4,0	17,3	25,9	37,8	36,4	43,1
Kaszuby	7,2	7,2	30,4	33,2	41,5	42,2	48,4
ZO-miasta	7,1	5,9	16,9	33,0	51,9	48,3	60,5
ZO-miasto-gminy	5,0	3,0	12,4	23,8	44,9	41,5	55,4
ZO-gminy	4,2	2,6	11,5	22,3	41,0	39,0	52,3
Woj. pomorskie	6,5	4,9	19,2	28,1	43,4	41,7	51,2
Polska-wielkie miasta	7,5	4,1	20,1	32,4	53,1	47,6	59,0
Polska-miasta	6,8	4,0	12,7	25,3	43,3	38,2	48,8
Polska-miasto-gminy	4,4	2,5	9,6	18,6	35,1	31,5	42,3
Polska-gminy	2,8	1,5	6,9	12,7	24,4	22,4	30,5
Polska	3,8	2,2	8,9	16,2	29,9	27,2	36,3

* objaśnienia skrótów por. tabela 1.

Kongres Liberalno-Demokratyczny (KLD), Platforma Obywatelska (PO) i sam Donald Tusk zawsze mają wyraźne silniejsze poparcie w regionie pomorskim. Z jednej strony jest widoczne odtworzenie się w województwie typowych uwarunkowań dla Polski. Poparcie liberałów jest funkcją wielkości miejscowości i najwyższe wartości osiąga w wielkich miastach. Z drugiej strony jest ono większe na Pomorzu we wszystkich kategoriach wielkości gmin. Jest ono tam znacznie większe niż w typowej polskiej gminie, jak i w największych miastach kraju. Szczególnie silnie to poparcie występuje w rejonie Trójmiasta. Na tym tle zwraca uwagę poparcie dla KLD i PO w obszarze gmin kaszubskich. Jest to nietypowe poparcie dla ruchu prorynkowego i antyetycznego na obszarach o charakterze rolniczym (tabela 7).

W przypadku takich ruchów jak PO i KLD występuje nakładanie się dwu efektów regionalnych: tendencji do silniejszego poparcia dla programu liberalizmu i często spotykanego zjawiska większego poparcia dla ruchu w regionie lokalizacji jego centrum i dla polityków personalnie związanych z regionem.

Obserwacja wyborów po 2000 roku pozwala zbadać wpływ powstania województwa pomorskiego na preferencje polityczne jego mieszkańców. Hipoteza o formowaniu się świadomości regionalnej sugerowałaby pojawienie się efektu upodabniania się „nowej” i „starej” części województwa. Powinno się to zaznaczać w poparciu PO i jej lidera. Powinny one nabrać charakteru partii i kandydatury regionalnej, dla której bezwarunkowe poparcie w regionie jest niezależne od aktualnego programu i od preferencji ideologicznych wyborcy.

Dane w dużym stopniu potwierdzają tę hipotezę. W wyborach prezydenckich w latach 1990, 1995 i 2000 różnica między regionem słupskim i gdańskim ma znaczący charakter. Ale już w wyborach 2005 roku „nowa” część województwa głosuje za kandydaturą Tuska. Podobnie jest z poparciem PO w wyborach sejmowych 2005 roku i 2007, a także w wyborach do parlamentu europejskiego 2009 roku. Niekiedy nawet to poparcie jest większe niż w regionie gdańskim (poza Trójmiastem). Wprawdzie podobne przesunięcie postaw pojawia się i w sąsiednim regionie zachodniopomorskim, ale na analizowanym terenie jest ono wyższe niż trendy ogólnopolskie.

Warto podkreślić ten efekt, także z tego względu, że program Polski socjalnej powinien bardziej odpowiadać tej właśnie części województwa. Są to bowiem regiony silnego i strukturalnego bezrobocia zarówno w części słupskiej, jak i w północno-wschodniej województwa. Natomiast rejon Kaszub przedstawia szczególny przypadek. Na tym obszarze wystąpiła interakcja dwu czynników – orientacji narodowej i katolickiej oraz opcji regionalnej. W efekcie większość zyskała kandydatura Lecha Kaczyńskiego, ale wskaźniki poparcia dla Tuska były wyższe niż w typowych gminach wiejskich Polski (tabela 7).

Kwestia europejska pojawia się w zachowaniach wyborczych dopiero po 2000 roku. Dla badanego problemu przedstawia ona ważne aspekty analityczne. Po pierwsze, jest związana ze stosunkiem do integracji europejskiej. W poparciu dla niej wyrażają się jednocześnie ideologie i interesy. Region stanowiący polskie „okno na świat” wobec tej kwestii powinien się zachowywać szczególnie pozytywnie. Natomiast dla zachodniej części województwa, silnie odczuwającej problemy bezrobocia, ważne jest otwarcie granic państw Unii dla polskich pracowników. Po drugie, w wyborach europejskich stają się efektywne regionalne strategie wyborcze ze względu na mniejszą liczbę kandydatów i inne reguły podziału mandatów. Posiadanie przez region odpowiedniej reprezentacji wymaga odrzucenia logiki partyjnej na rzecz personalizacji wyboru i swego rodzaju koordynacji preferencji. Skupienie głosów na jednej partii daje silną regionalną reprezentację w parlamencie europejskim.

Analiza uczestnictwa w wyborach i referendach europejskich wskazuje silniejszą, choć różnice nie są zbyt znaczące, orientację proeuropejską regionu w porównaniu z resztą Polski. Wyraża się ona w wyższym poparciu integracji z Unią Europejską i wyższą frekwencją w wyborach europejskich (tabela 8).

Tabela 8. Poparcie dla integracji europejskiej w regionie pomorskim (referenda i wybory) (w %)

	Referendum europejskie, frekwencja (2003)	Referendum europejskie, gł. „Tak” (2003)	Frekwencja wybory europejskie (2004)	Głosy PO wybory europejskie (2004)	Frekwencja wybory europejskie (2009)	Głosy PO wybory europejskie (2009)
Trójmiasto	69,9	84,5	34,3	41,9	40,8	64,9
Trójmiasto-aglomeracja	60,2	72,7	22,0	37,3	26,1	58,5
Inne-miasta	62,7	76,4	20,7	28,5	23,9	46,4
Inne-miasto-gminy	58,1	75,0	17,2	21,2	16,0	46,5
Inne-gminy	57,3	68,2	18,0	23,7	17,5	43,7
Kaszuby	62,0	66,6	23,2	38,0	24,1	51,0
ZO-miasta	64,6	85,0	21,2	32,6	28,4	57,0
ZO-miasto-gminy	54,6	82,9	15,2	23,2	17,0	53,1
ZO-gminy	51,1	77,0	14,4	21,4	15,4	49,2
Woj. pomorskie	57,2	74,5	18,6	28,2	20,4	51,0
Polska-wielkie miasta	66,8	83,1	29,0	29,6	36,3	54,8
Polska-miasta	61,1	81,5	20,5	26,4	24,7	46,1
Polska-miasto-gminy	54,2	73,6	16,6	18,8	18,5	35,9
Polska-gminy	50,4	62,7	16,5	13,1	17,5	26,1
Polska	57,2	74,5	18,6	28,2	20,4	51,0

* objaśnienia skrótów por. tabela 1.

W uczestnictwie w wyborach szczególnie wyróżnia się obszar Trójmiasta. Ma on największą frekwencję w tego typu wyborach i najsilniejsze w regionie poparcie kandydatów PO. Zachowuje się specyfika regionu kaszubskiego z silniejszym uczestnictwem w wyborach niż w typowych gminach wiejskich kraju i regionu. Natomiast w referendum europejskim było tam niższe poparcie integracji niż w innych gminach regionu. Tutaj regionalna tendencja weszła w interakcję z narodową i katolicką orientacją tego obszaru, co spowodowało, że poparcie było wyższe niż w typowej gminie wiejskiej Polski, ale niższe niż w innych gminach wiejskich regionu. Efekt ten znika po rozstrzygnięciu kwestii przynależności Polski. Subregion kaszubski w późniejszych kampaniach zachowuje się podobnie jak w typowych wyborach, cechując się wyższą frekwencją i silniejszym poparciem dla PO.

W wyborach europejskich 2009 roku PO osiągnęło w regionie wynik wyższy niż w wyborach 2007 roku. Można postawić hipotezę, że nie jest to tylko

poparcie dla tego ruchu, ale że wpłynął na to także efekt regionalnej konsolidacji wobec określonych kandydatów. Szczególnie widoczne jest poparcie kandydatów PO w części regionu stanowiącej teren tzw. Ziem Odzyskanych, gdzie poparcie SLD jest zwykle silniejsze.

Zaprezentowane wyżej analizy ukazują trwałość odrębności regionalnych zachowań wyborczych i wewnętrznych różnicowań w regionie. Są one stabilne i ujawniają się w stosunku do znaczących ruchów politycznych. Dla ich charakterystyki należałoby użyć określenia – słaby efekt regionalny. Do wystąpienia kompletnego czynnika regionalnego brakuje jednak wyraźnego efektu granicznego – jakościowej zmiany na granicy regionu. W tym przypadku efekt ma postać bardziej rozmytą. Region jest wciąż w trakcie formowania się. Są w nim obszary o znacząco różnych losach historycznych, które pozostawiły trwałe różnice w krajobrazie społecznym, jak i zbiorowości dążące do utrzymania własnej tożsamości wewnątrz wspólnoty narodowej. Można także zaobserwować konsolidację zachowań wobec kandydatur regionalnych. Jednak analiza warunków wystąpienia tych zjawisk prowadzi do hipotezy, że i w przyszłości będzie można zaobserwować zarówno odrębność regionu, jak i jego wewnętrzne zróżnicowanie.

Podsumowanie

Obserwacja zachowań wyborczych miast i gmin obecnego obszaru regionu pomorskiego pokazuje jego odrębność i specyfikę w porównaniu z innymi obszarami Polski. Cechy wyróżniające są czymś więcej niż tylko przejawem odmienności struktur ekonomicznych i demograficznych. Zarówno specyfika regionu, jak i jego zróżnicowanie wewnętrzne mają podstawy w jego bliższej i dalszej tradycji historycznej. Są one przykładem wielowarstwowości determinacji zachowań politycznych przez historię. Jest tu społeczność kaszubska z historią długiego trwania, zbiorowości Powiśla, Pomorza Gdańskiego i byłego Wolnego Miasta Gdańska z tradycjami walki o polskość w specyficznych warunkach zaboru pruskiego i nowoczesnych Niemiec. Są zbiorowości powstałe w wyniku wymiany ludności po II wojnie światowej. Okres PRL wpłynął na uformowanie się środowisk wielkoprzemysłowych Trójmiasta i Słupska. Region pomorski odegrał także szczególną rolę w najnowszej historii Polski. Tutaj powstały ruchy polityczne i społeczne mające znaczenie dla aktualnego kształtu systemu politycznego Polski.

Procesy powstawania społeczności regionalnej nie są jeszcze zakończone. Trwają nadal, ale w ramach stworzonych przez wejście Polski do Unii. Nowy okres w formowaniu się regionalizmu wiąże się z kreacją regionu pomorskiego w obecnych granicach i z przyjęciem Polski do Unii Europejskiej.

Dane wyborcze ukazują pewne elementy zbiorowego zachowania o wymiarze regionalnym wyrażające się w konsolidacji wokół określonych kandydatów politycznych w dwu przypadkach: wyborów prezydenckich po 2005 roku i wyborów europejskich.

Bliższego wyjaśnienia wymagają dwa składniki odrębności regionalnej: tradycja Solidarności i tendencja do popierania ruchów liberalnych. Pierwszy czynnik przejawia się w wyższej tendencji do popierania historycznego lidera ruchu i ruchów politycznych, będących jego kontynuacją. Można także postawić hipotezę, że wyższa frekwencja wyborcza w regionie jest też konsekwencją tej tradycji. Jej wynikiem jest większe zaangażowanie w procesy polityczne: lokalne i krajowe. Jednak ta hipoteza nie może być w pełni zweryfikowana na bazie prezentowanych danych. Natomiast analiza Solidarności, z którą region jest silnie związany, pokazuje warunki trwania tradycji. Tendencja do popierania ruchów i polityków ruchu przejawia się silnie aż do wyborów prezydenckich w 2000 roku. Natomiast w wyborach parlamentarnych 2001 roku i w prezydenckich 2005 roku już jej nie można zaobserwować. Wskazuje to, że tendencja ta wyraża określone prawdopodobieństwo, które się uaktywnia dopiero w sytuacji realnego znaczenia ruchu i kandydatury w skali ogólnopolskiej, jak i dostosowywania oferty polityków i ruchów do aktualnych potrzeb wyborców.

Zwraca uwagę znacząca proeuropejskość i silne poparcie liberalizmu w regionie pomorskim. Są one obserwowane także w wiejskich, religijnych i tradycjonalistycznych gminach kaszubskich. Silnym bodźcem tych zjawisk jest pochodzenie liderów ruchu PO i ich wcześniejsze zaangażowanie w opozycji antykomunistycznej. Działanie tych czynników nadaje jej pewne rysy partii regionalnej. Można jednak postawić hipotezę, że poparcie dla liberalizmu i proeuropejskość jest także wyrazem szerszych tendencji, które mogą trwać dłużej niż polityczne kariery ruchów i liderów.

Pewnych przesłanek do takiego wniosku mogą dostarczać prace Rokkana. W jednej ze swych analiz, poświęconej regionalnemu zróżnicowaniu poparcia dla partii w Norwegii, wysunął on hipotezę, że polityczne preferencje regionalne mogą powstawać w wyniku interakcji czynników społecznych i geograficznych. Położenie geograficzne regionu wpływa na jego komunikację ze światem. Warunkiem ukształtowania się większego liberalizmu jest otwartość na wpływy zewnętrzne, większa różnorodność doświadczenia społecznego i większa wiedza o świecie zewnętrznym. Jednak o politycznej reakcji nie decyduje sama otwartość, ale i warunki społeczne, w jakich tego rodzaju bodziec wchodzi w interakcję. Wpływa na to charakter lokalnego życia społecznego i stopień zależności lokalnej ekonomii od interwencjonizmu państwowego. Poparcie liberalizmu rozwija się w sytuacji zewnętrznego otwarcia i egalitaryzmu w posiadaniu środków dzięki rozwojowi indywidualnej przedsiębiorczo-

ści i trzeciego sektora. Natomiast jednoczesna otwartość i gospodarka o dużym znaczeniu dużych zakładów przemysłowych tworzą podstawy ruchów głoszących hasła rewindykacyjne, posługujące się grupowymi strategiami walki o swe cele (Rokkan i Valen 1970).

Ta hipoteza sugerowałaby, że silne poparcie liberalizmu w regionie pomorskim jest nie tylko konsekwencją czynników historycznych i związków z regionem aktualnych i dawnych liderów ruchu. Ma ono także podstawy w czynnikach społecznych i w geograficznych cechach regionu. Liberalizm regionu jest wynikiem większego otwarcia na świat, działającego w sytuacji względnej zamożności, mobilności ekonomicznej i społecznej, zróżnicowanego doświadczenia społecznego i większego wykształcenia. Jednak analiza ukazuje także znaczącą rolę tradycji. Na tę ważną rolę podłoża społecznego i kulturowego w uformowaniu się takiej orientacji politycznej regionu wskazywałoby porównanie z województwem zachodniopomorskim, gdzie podobna interakcja otwartości komunikacyjnej, przedsiębiorczości indywidualnej i struktury społecznej zachodzi w innym kontekście kulturowym.

Literatura

- Brustein, William. 1988. *The Social Origins of Political Regionalism*. Berkeley–Los Angeles: Univ. of California Press.
- Buckley, Robert i Robert Maurer. 2004. *Decentralizacja w Polsce: tworzenie racjonalnego potencjału zarządzania i integracji z UE*. „Samorząd Terytorialny” nr 7–8.
- Cześniak, Mikołaj. 2007. *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*. Warszawa: Scholar.
- Dobrowolski, Kazimierz. 1967. *Teoria podłoża historycznego*. W: K. Dobrowolski. *Studia z pogranicza historii i socjologii*. Wrocław: Ossolineum.
- Dziewoński Kazimierz. 1967. *Teoria regionu ekonomicznego*. „Przegląd Geograficzny” t. 39, z. 83.
- Gąsior-Niemiec, Anna. 2004. *Pole, habitus i imago regionis: propozycja alternatywnego podejścia do analizy regionu*. „Studia Regionalne i Lokalne” 4.
- Herbut, Ryszard. 1999. *Podziały socjo-polityczne*. W: A. Jabłoński i L. Sobkowiak (red.). *Studia z teorii polityki*. T. I. Wrocław: Wyd. Uniw. Wrocławskiego, s. 105–116.
- Jałowiecki, Bohdan (red.). 1996. *Oblicza polskich regionów*. Warszawa: Euroreg.
- Latoszek, Marek. 1990. *Kaszuby. Monografia socjologiczna*. Rzeszów: TNOiK.
- Lipset, Seymour i Stein Rokkan. 1995. *Osie podziałów, systemy partyjne oraz afiliacje wyborców*. W: *Władza i polityka*. Red. J. Szczupaczyński. Warszawa: Scholar.
- Piskozub, Andrzej. 1987. *Dziedzictwo polskiej przestrzeni*. Wrocław: Ossolineum.
- Rokkan, Stein i Henry Valen. 1970. *Regional Contrasts in Norwegian Politics*. W: E. Allardt i S. Rokkan (red.). *Mass Politics*. New York: Free Press, s. 190–250.

- Rokkan, Stein i inni. 1978. *Centre Periphery Structures in Europe*. Frankfurt: Campus Verlag.
- Sobczyński, Marek. 1993. *Trwałość dawnych granic państwowych w krajobrazie kulturowym Polski*. Łódź: IGiPZ PAN.
- Therborn, Goran. 2008. *Why and How Place Patters*. W: R. Goodin i Ch. Tilly (red.). *Contextual Political Analysis*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Walter, Jurgen i Jurgen Winkler. 2005. *Wahlgeographie und Politische Oekologie*. W: J. Falter i H. Schoen (red.). *Handbuch Wahlforschung*. Wiesbaden: Verlag fuer Sozialwissenschaften, s. 107–134.
- Vanhanen, Tatu. 2003. *Democratization: A Comparative Analysis of 170 Countries*. London: Routledge.
- Zarycki, Tomasz. 2002. *Region jako kontekst zachowań*. Warszawa: Scholar.

Peculiarities of Electoral Behaviour of the Citizens of Pomeranian Voivodship

Summary

The subject of the article is to explain the particularities of electoral behaviour in the Pomeranian region. The source of the data are electoral returns from the period 1990-2009 obtained from National Electoral Commission. One can explain the peculiarities of the political behaviours the citizens of the Pomeranian voivodship by three factors: socio-cultural basis of the region, distinction of the Kashubian subregion and current processes connected with the restitution of the voivodship and the influence of the membership of Poland in European Union. Nowadays a region is a very important tool of stimulation for the regional development. The region can be subdivided into the metropolitan area of Trójmiasto (Gdańk, Gdynia, Sopot), Kashubia and the area within and outside the state borders before 1945. The Pomeranian region is unique in Poland with higher electoral participation and stronger support for post-Solidarity, liberal and pro-European movements. The history formed the character of the region, mostly industrialization in the post-war period, memory of the working-class protests and “Solidarity” movement. The additional forming factors are the key position of the region in the communication system of Poland and its seashore location. This is the source of strong support for social and political liberalism. Although the integration of the region is not complete, a certain kind of common electoral behaviour could be observed during presidential and European elections.

Key words: political sociology, Pomerania, Kashubia, region, electoral behaviour.